

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENT

Мақала туралы мәлімет

Конференция атауы	«Жастар және ғылым: бүгін мен болашағы» жас ғалымдардың халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы
Сборник	«Молодежь и наука: настоящее и будущее». Сборник материалов Международной научно-практической конференции молодых ученых
Conference	The collection of materials from the International Scientific and Practical Conference of Young Scientists «Youth and Science: Present and Future»
Өткізілген күні	7 сәуір 2025, Атырау
ISBN	978-601-262-587-5
Жинақтағы жариялану №	044
Жинақтағы беттері	198-202
ӘОЖ/УДК/UDC	ӘОЖ 336.748.12
Секция	Секция IV. I Жұмысшы кәсіптері-экономикалық өсу мен дамудың драйверлері // Рабочие профессии - драйверы экономического роста и развития
Автор(лар)	Молдағали А.
Мәртебесі	Студент
Ғылыми жетекші	Ғылыми жетекшісі: э.ғ.к. Жакупова Б.А.
Мақала атауы	ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ВАЛЮТАСЫНА ИНФЛЯЦИЯНЫҢ ӘСЕРІ

Ескерту: бұл бет сайтқа орналастыру және мақала PDF-ін сәйкестендіру үшін қосылды. Төменде жинақтағы мақаланың түпнұсқа беттері берілген.

Кроме того, страхование ответственности, например, гражданской ответственности, защищает домохозяйства от финансовых последствий, связанных с причинением вреда третьим лицам. Это особенно актуально для владельцев автомобилей и недвижимости.

Однако, несмотря на очевидные преимущества, уровень страхования в Казахстане остается относительно низким. Это может быть связано с недостаточной информированностью населения о преимуществах страхования, а также с экономическими факторами, такими как уровень доходов и доступность страховых продуктов.

В заключение, страхование является важным инструментом для обеспечения финансовой безопасности домохозяйств в Казахстане.

Увеличение осведомленности о страховых продуктах и их преимуществах, а также развитие страхового рынка могут значительно повысить уровень финансовой защиты населения и способствовать устойчивому экономическому развитию страны.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Агентство Республики Казахстан по регулированию и развитию финансового рынка (АРРФР): Отчет о состоянии страхового сектора на 1 мая 2024 года.: Информация о состоянии страхового сектора на 1 сентября 2024 года.

2. Аналитический отчет Nalyk Finance: Премии и активы сектора страхования растут, но нужны новые драйверы роста», сентябрь 2024 года.

3. Статья на портале The Tenge: «Как изменился страховой рынок Казахстана в 2024 году», ноябрь 2024 года.

4. Публикация на сайте Kapital.kz: «Общее страхование: как изменился рынок за 2024 год», декабрь 2024 года.

5. Статья на портале DKNews: «Страховой рынок Казахстана на подъеме: Основные показатели и тенденции», январь 2025 года.

6. Публикация на сайте Zakon.kz: «Сколько выплат осуществили страховые компании с начала года», июль 2024 года

ӘОЖ 336.748.12

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ ВАЛЮТАСЫНА ИНФЛЯЦИЯНЫҢ ӘСЕРІ

Молдағали А.

moldagalyalfia@gmail.com

«Қаржы» ББ, 2 курс білім алушысы,

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қ., Қазақстан Республикасы
Ғылыми жетекшісі: э.ғ.к. Жакупова Б.А.

Инфляция және ұлттық құнсыздану кез келген елдің экономикалық тұрақтылығына әсер ететін маңызды факторлардың бірі болып табылады. Қазақстан Республикасында бұл құбылыстар бизнестің дамуына, халықтың өмір сүру деңгейіне және жалпы макроэкономикалық жағдайға тікелей ықпал етеді. Қазақстан Республикасында инфляция деңгейі Ұлттық Банк пен Үкімет тарапынан қадағаланып отырады. Дегенмен, әлемдік нарықтағы өзгерістер, мұнай бағасының ауытқуы, азық-түлік және энергия ресурстарының қымбаттауы, сондай-ақ ішкі өндірістің жеткіліксіздігі инфляцияның өсуіне ықпал етеді. Соңғы жылдары елімізде инфляция жоғарлауы байқалуда. Мысалы, 2022-2023 жылдары инфляция деңгейі 15-20% аралығында болды, бұл халықтың нақты табысының төмендеуіне, азық-түлік пен қажетті тауарлардың қымбаттауына әкелді.

Ұлттық валютаның құнсыздануы бұл оның шетелдік валюталарға қатысты айырбас бағамының төмендеуі. Теңгенің құнсыздануына бірнеше негізгі себептер әсер етеді. Қазақстан

экономикасы мұнай және басқа да шикізаттарды экспорттауға тәуелді болғандықтан, мұнай бағасы төмендесе немесе сыртқы сұраныс азайса, елге келетін шетел валютасы азаяды. Бұл теңгенің әлсіреуіне әкеледі. Сонымен қатар, ел ішіндегі инфляция өскен сайын, теңгенің сатып алу қабілеті төмендеп, халықтың күнделікті шығындары артады. Бұл жағдайда адамдар өз жинақтарын қорғау үшін шетел валютасын көбірек сатып ала бастайды, соның нәтижесінде теңге одан әрі құнсызданады. Әлемдік экономикалық дағдарыстар, санкциялар және халықаралық саудадағы өзгерістер де теңгеге әсер етеді. Егер инвесторлар Қазақстан экономикасына деген сенімін жоғалтса, олар теңгеден бас тартып, өз активтерін басқа, тұрақты валюталарға ауыстырады. Бұдан бөлек, мемлекет айналымға көп ақша шығарса немесе мемлекеттік қарыз өссе, бұл да теңгенің әлсіреуіне себеп болады.

Жалпы алғанда, теңгенің тұрақтылығы елдегі экономикалық саясатқа, сыртқы нарықтағы жағдайға және халықтың қаржылық мінез-құлқына тікелей байланысты. Девальвацияның теріс әсерін азайту үшін мемлекет инфляцияны бақылап, экспорт көздерін әртараптандыруы және экономикалық тұрақтылықты сақтауы қажет.

Қазақстанда инфляция мен ұлттық валютаның құнсыздануы тек экономикалық факторларға ғана емес, сонымен қатар әлеуметтік жағдайға да тікелей әсер етеді. Инфляция деңгейінің жоғары болуы халықтың төлем қабілеттілігін төмендетіп, әлеуметтік теңсіздікті күшейтеді. Атап айтқанда, табысы төмен азаматтар үшін азық-түлік, тұрғын үй, медициналық қызметтер мен білім беру саласындағы шығындар айтарлықтай артады. Осы мәселелерді шешу үшін мемлекет бірнеше бағытта әрекет етуі қажет:

1.Отандық өндірісті қолдау және дамыту. Қазақстанның экономикалық тұрақтылығын қамтамасыз етудің негізгі жолдарының бірі – ішкі өндірісті арттыру. Импортқа тәуелділікті азайту арқылы инфляцияның өсуін тежеп, ұлттық валютаның тұрақтылығын сақтауға болады. Ауыл шаруашылығы, өңдеу өнеркәсібі және технологиялық секторларды дамыту – экономиканың әртараптандыруын қамтамасыз ететін басты факторлардың бірі.

2.Қаржылық сауаттылықты арттыру. Халықтың қаржылық сауаттылығын арттыру инфляция мен теңге бағамының ауытқуына бейімделуге көмектеседі. Азаматтар жеке қаржысын басқаруды, жинақтаудың тиімді жолдарын үйренуі қажет. Мемлекет қаржылық сауаттылықты насихаттау бойынша арнайы бағдарламаларды енгізіп, мектептер мен жоғары оқу орындарында экономикалық білім беруді күшейтуі керек.

3.Монетарлық саясатты жетілдіру. Ұлттық Банк инфляция деңгейін төмендету үшін тиімді монетарлық саясат жүргізуі тиіс. Ақша массасын бақылау, негізгі пайыздық мөлшерлемені икемді реттеу, сондай-ақ коммерциялық банктермен тиімді жұмыс жүргізу ұлттық валютаның тұрақтылығын сақтауға септігін тигізеді.

4.Кәсіпкерлікті дамыту және инвестициялық климатты жақсарту. Шағын және орта бизнесті қолдау арқылы жаңа жұмыс орындарын ашып, халықтың табысын арттыруға болады. Сонымен қатар, шетелдік және отандық инвесторлар үшін қолайлы жағдай жасау да экономикалық өсімге ықпал етеді. Инвестициялық климатты жақсарту үшін заңнамалық реформалар жүргізу, әкімшілік кедергілерді азайту және коррупциямен күресті күшейту қажет.

5.Әлеуметтік қолдау шараларын күшейту. Экономикалық тұрақсыздық кезеңінде халықтың әлсіз топтарына әлеуметтік көмек көрсету маңызды. Мемлекет жалақы мен зейнетақының сатып алу қабілетін сақтау үшін индексация жүргізіп, әлеуметтік төлемдерді инфляция деңгейіне сәйкес реттеп отыруы тиіс.

Инфляция мен ұлттық валютаның құнсыздануы – Қазақстан қоғамының барлық саласына әсер ететін маңызды экономикалық құбылыстар.

Олардың салдарын азайту үшін мемлекет кешенді экономикалық саясат жүргізіп, халықтың әл-ауқатын жақсартуға баса назар аударуы қажет. Қаржылық сауаттылықты арттыру, отандық өндірісті дамыту және инфляцияны бақылауда ұстау – қазіргі қоғам үшін негізгі басымдықтардың бірі болып табылады.

Инфляция – бұл күрделі экономикалық құбылыс, ол экономиканың өскенін көрсеткенімен, күнделікті азаматтардың өміріне теріс әсер етуі мүмкін. Тауарлар мен

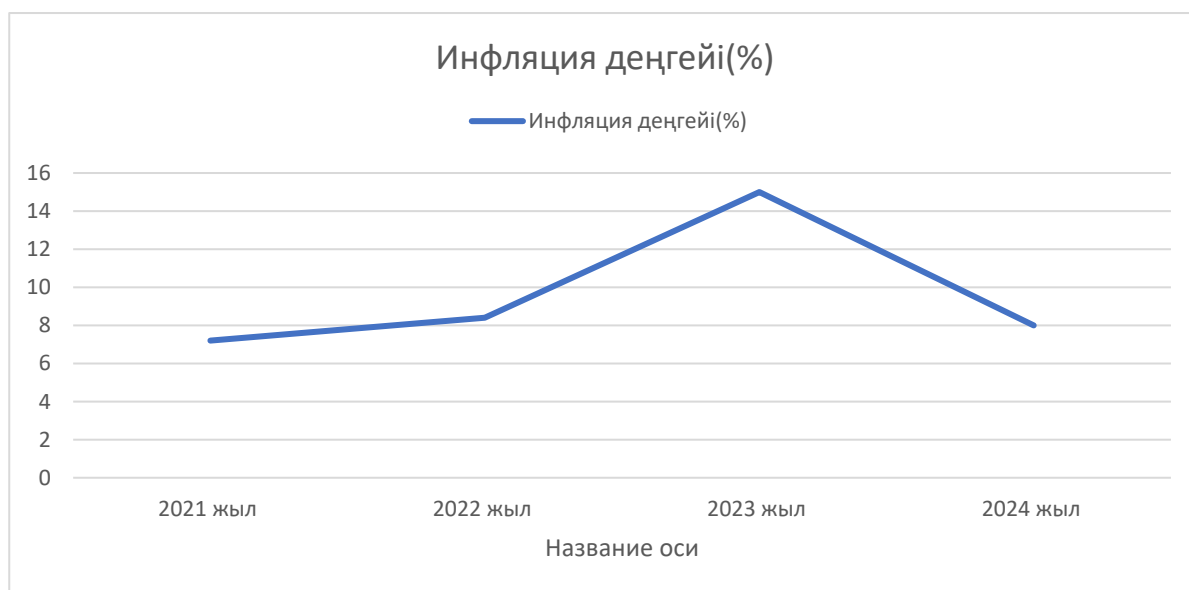
қызметтердің бағасы өскен сайын, тұтынушылардың сатып алу қабілетілігіде төмендейді. Бұл адамдардың табысының үлкен бөлігін негізгі қажеттіліктерге жұмсауға мәжбүр етеді, ал үнемдеу мен инвестицияға аз орын қалады. Нәтижесінде өмір сүру деңгейі төмендейді, ал төмен табысты отбасылар үшін бұл әсер ерекше күшті болуы мүмкін.

Қазақстанда инфляцияның соңғы өсуі азаматтар үшін маңызды алаңдаушылық туғызды, әсіресе азық-түлік, азық-түлік емес тауарлар мен ақылы қызметтердің бағасы бүкіл ел бойынша өскенін ескере кету керек. Бұл өсім біркелкі емес, яғни әртүрлі өңірлерде өзгеруіне байланысты халықтың түрлі топтарына әртүрлі жүктеме әкелді. Осы айырмашылықтардың арқасында тиімді саясат шараларын қабылдаудың қажеттілігін айқын көруге болады.

Қазақстанда инфляция тұрақты түрде өсіп келеді, оның ішінде 2022 жылдың бірінші тоқсанында айтарлықтай өсу байқалды. Қазақстан Республикасының Статистика комитетінің мәліметі бойынша, 2022 жылдың бірінші тоқсанында елдегі жалпы инфляция мөлшері 8,4%-ға жетті, бұл 2021 жылдың сол кезеңіндегі 7,2%-бен салыстырғанда айтарлықтай өзгергенін көруге болады (Сурет 1).

Бұл инфляцияның елімізде маңызды мәселеге айналғанын көрсетеді. Инфляцияның өсуіне бірнеше факторлар себеп болды: біріншіден, жаһандық экономикалық жағдайдың әсері үлкен, яғни COVID-19 пандемиясы жабдықтау тізбегін бұзып, әртүрлі секторларда тапшылықтар туғызды, бұл импорттық және отандық тауарлардың бағасының өсуіне әкелді. Энергия бағасының өсуі мен тасымалдау шығындарының көтерілуі Қазақстан азаматтарының өмір сүру құнының артуына себеп болды. Осы сыртқы факторларға қосымша, Қазақстанның ішкі экономикасы да ерекше қиындықтарға тап болды. Елдің мұнай мен газ экспорттарына тәуелділігі оның экономикалық тұрақтылығын жаһандық энергия бағаларына байланыстырады. Бұл бағалардағы ауытқулар елдің экономикасына теріс әсер етіп, инфляцияның күшеюіне әкелуі мүмкін.

Теңгенің айтарлықтай құнсыздануына және инфляциялық қысымның күшеюіне жауап ретінде Қазақстан Ұлттық Банкі өзінің негізгі пайыздық мөлшерлемесін 14,25% - дан 15,25% - ға дейін көтерді (Сурет 2). Бұл 2022 жылдың соңынан бергі алғашқы өсім, бұл инфляциялық тәуекелдер мен ұлттық валютаның әлсіреуіне қатысты алаңдаушылықтың артып келе жатқанын көрсетеді. 27 қарашада жарияланған шешім бойынша, инфляция болжамдарын қайта бағалаудан және экономикалық тәуекелдерді мұқият талдаудан кейін қабылданды.

Сурет 1 - Қазақстандағы инфляция деңгейінің өсуі (2021-2024).

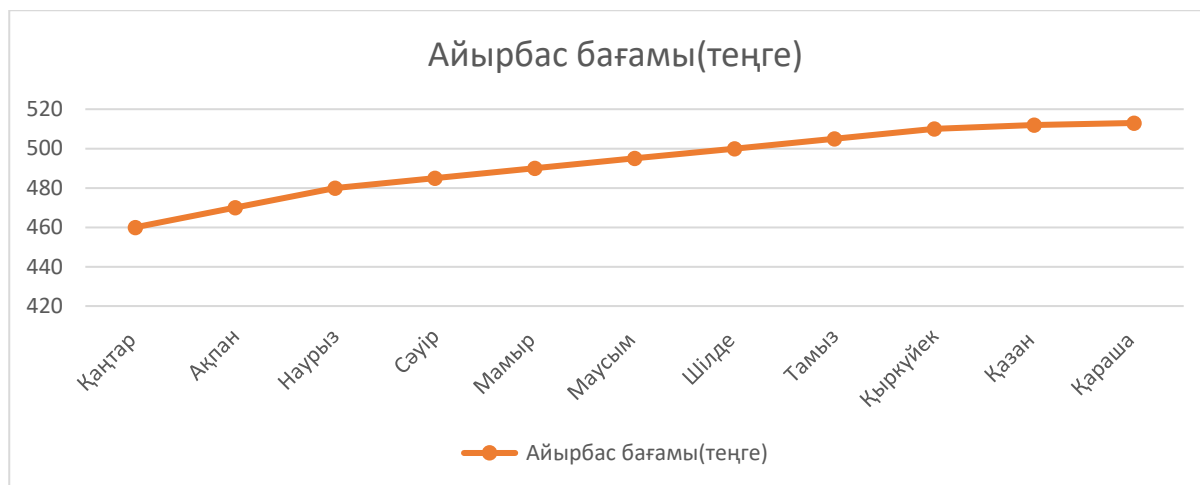
Ұлттық Банк теңгенің құнсыздануын сыртқы және ішкі факторлардың жиынтығымен байланыстырды. Азық-түлік тауарларының әлемдік бағасының өсуі және негізгі сауда серіктестерінің, әсіресе Ресейдің валюталарының құбылмалылығы Қазақстан ішіндегі бағаның өсуін жеделдетті. Сонымен қатар, АҚШ долларының нығаюы және дамушы нарықтардағы валюталардың ауытқуы Қазақстандық валютаға қысымды күшейтті. Нәтижесінде 2024 жылға арналған инфляция болжамдары 8-9%-ға дейін қайта қаралды, ал 2025 және 2026 жылдарға арналған болжамдар сәйкесінше 6,5–8,5% және 5,5-7,5% - ға түзетілді. Бұл түзетулер фискалдық ынталандырудың кеңеюі, коммуналдық сектордағы жүргізіліп жатқан реформалар, валюта бағамының қысымы және сыртқы инфляциялық қысымның жоғарылауы сияқты әртүрлі факторларды ескерді.

Сурет 2 - Қазақстан Ұлттық Банкінің пайыздық мөлшерлемесінің өзгеруі.

Елдің экономикалық өсу перспективалары да төмендетілді. 2024 жылы ЖІӨ өсімі 4-4,5% аралығында болады деп күтілуде, 2025 және 2026 жылдарға арналған болжамдар сәйкесінше 4,5–5,5% және 4,6–5,6% дейін қайта қаралды. Бұл төмендеу бағытында қайта қарау, ең алдымен, мұнай бағасының күтілетін төмендеуін және сыртқы сұраныстың қалыпты болжамын көрсетеді.

Теңгенің айтарлықтай құнсыздануы алаңдаушылық туғызып отыр, яғни тек қараша айында валюта АҚШ долларына қатысты құнының 5% жоғалтты, ал 2025 жылдың басынан бастап жалпы құн 12,8% төмендеді. Қараша айының соңына қарай бағам бір доллар үшін 513 теңгеге жетті (3 кесте). Ұлттық Банк әлемдік нарықтағы құбылмалылық пен АҚШ долларының қымбаттауы теңге бағамының көрсеткіштеріне айтарлықтай әсер етіп, валюталық тұрақсыздықты одан әрі күшейтетінін мойындады.

Сурет 3 - Теңгенің АҚШ долларына шаққандағы бағасының өзгеруі.

Жағдайды тұрақтандыру мақсатында Ұлттық Банк қараша айының басында 1 миллиард долларлық валюталық интервенциялар жүргізіп, валюта нарықтарына араласты. Алайда, содан бері ол бұл араласуды тоқтатты, бұл валюта бағамының "таза нарықтық факторлар" жағдайында өз деңгейін анықтауға мүмкіндік берді."Сондай-ақ, орталық банк нарықтық белсенділіктің күрт өскенін атап өтті, теңге бір доллар үшін психологиялық тұрғыдан маңызды 500 теңге шегінен өткеннен кейін күнделікті сауда-саттық көлемі екі-үш есе өсті.

Қазақстанның алдында тұрған экономикалық сын-қатерлер тек өз шекараларымен шектелмейді. Ел Өзбекстанның үшінші ірі сауда серіктесі болып қала береді және теңге мен ресей рублінің ауытқуы Өзбекстанның экспорттаушыларына толқындық әсер етіп, олардың бәсекеге қабілеттілігін төмендетуі мүмкін. Қаржы сарапшысы Отабек Бакиров екі валютаның да тұрақты құнсыздануы сауда және ақша аударымдары арналары арқылы өзбек сомасына қысым көрсетуі мүмкін екенін және ықтимал тәуекелдері бар екенін атап өтті.

Қазақстан Республикасында инфляция мен ұлттық валютаның құнсыздануы ел экономикасының тұрақтылығына үлкен әсер ететін маңызды факторлар болып табылады. Соңғы жылдары байқалған инфляция деңгейінің күрт өсуі халықтың сатып алу қабілетінің төмендеуіне, тауарлар мен қызметтердің қымбаттауына және жалпы өмір сүру сапасының нашарлауына алып келді. 2022-2023 жылдары инфляция деңгейі 15-20% аралығында болса, 2024 жылы оның 8-9% деңгейінде тұрақтауы күтілуде. Алайда, бұл көрсеткіш әлі де жоғары деңгейде қалып отыр және ел экономикасының осал тұстарын көрсетеді.

Ұлттық валютаның құнсыздануы да ел экономикасы үшін үлкен қауіптердің бірі болып отыр. 2024 жылдың басынан бері теңге 12,8%-ға құнсызданып, қараша айының соңында 1 АҚШ доллары 513 теңгеге жетті. Бұл жағдай халықтың шетел валютасына деген сұранысын арттырып, импорттық тауарлардың қымбаттауына және жалпы экономикадағы тұрақсыздыққа себеп болды. Сонымен қатар, теңге бағамының тұрақсыздығы кәсіпкерлер мен инвесторлар арасында сенімсіздік туғызып, бизнес пен инвестициялық белсенділікке кері әсер етуде. Осы жағдайды реттеу мақсатында Ұлттық Банк негізгі пайыздық мөлшерлемені 15,25%-ға дейін көтерді. Бұл инфляциялық қысымды төмендетуге бағытталған шара болғанымен, несие алу шарттарын қиындату арқылы кәсіпкерлік сектордың дамуына белгілі бір кедергілер келтіруі мүмкін.

Экономиканың тұрақтылығын қамтамасыз ету және инфляцияның өсуін тежеу үшін мемлекет кешенді шаралар қабылдауы қажет. Отандық өндірісті дамыту арқылы импортқа тәуелділікті азайту, қаржылық сауаттылықты арттыру арқылы халықтың экономикалық тұрақсыздыққа бейімделуін күшейту, монетарлық саясатты тиімді жүргізу арқылы инфляцияны бақылау – бұл экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз ететін маңызды қадамдар. Сонымен қатар, кәсіпкерлікті дамыту мен инвестициялық климатты жақсарту жаңа жұмыс орындарын ашуға және экономикалық өсімді қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.